

• VI. LEVELEZÉSE A HOLNAPOSOKKAL •

Manojlović nagyváradi irodalmi tevékenységének fontos és hiteles dokumentuma a holnaposokkal folytatott levelezése is.²⁴⁸ Mint naplójegyzeteiből is kiderül, a legszorosabb kapcsolata Juhász Gyulával, Dutka Ákossal és Emőd Tamással volt, de kiterjedt levelezést folytatott a többiekkel is. A holnaposokkal folytatott (a hagyatékában fennmaradt) levelezése bizonyos értelemben kiegészíti a képet az akkori nagyváradi irodalmi életről és Todor Manojlović ott betöltött szerepéről. Az alábbiakban ebből közlünk válogatást, a levelek időrendi sorrendjében. Sok levél itt kerül először publikálásra.

EMÖD TAMÁS TODOR MANOJLOVIĆNAK
(NAGYVÁRAD, 1908. JÚLIUS 10.)

(Pénzügyek miatt csak 13-án feladva:
ne higj el semmit – ma már mind
hazugság. Rímkutya vagyok, nincs
Pénzem)

Kedves Théodore,
a Gizit azért mégis csak egyedül én lőttem meg!

Elutazása előtt való nap délután voltam nála. Hillingert látogattam meg riport ügyben. A Modern Cabaret lejöveteléről, illetve elmaradásáról kérdezősködtem. Gizi éppen lent volt, s felhívott magához. (A banda elutazásod után nagyon összebarátkozott veled.) Rém dobogott a szívem, de mentem (t. i. éppen aznap váltottam tiszta fehérneműt, s így bátor lehettem). No és nagy nehezen, de mégis keresztülvittem az ügyet. Kicsit gyáva voltam, de a Gizi felbátorított. Ez ám mind tény.

Örülök egyébként, hogy eszedbe jutottam, s megkerestél írássoddal. – Antal Sándor elvette feleségül mátkapárát f. hó. 8-án, s másnap kiutazott Stockholmba. A könyvet [A *Holnap* antológia első kötetét] Dénes, Dutka és én intézzük. Most nyomnak engem. A Dutka része gyönyörű. Kérd át Juhásztól Szögedéből a levelem,

248 Ennek jelentős részét a nagybecskereki Manojlović-hagyatékban őrzik, a Nagybecskereki Történelmi Levéltárban.

•

– abban minden nagyváradi tarkaságról (nem sok!) hűségesen, aprólékosan és pontosan referáltam neki. Hosszú levél! Tudniillik 2 órával a te leveled vétele előtt vettem az övét, s rögtön írtam neki. Most úgy elfogott a tinta-csömör, hogy képtelen vagyok írni. De neked is rögvést akartam válaszolni. Apropos, van itt egy Künstler nevű hegedűművész, becskerekai gyerek, Hubay tanítványa, itt telepedik meg, pompás fiú, Juhásznak írtam róla. A Juhász címe: Szeged, Ipar-utca 13. Branyiczkytól Körösladányból kaptam levelet. Honti Pesten van. Gyakran ír, nem úgy, mint te. A Holnap könyve csodaszép lesz. Már nem sok hiányzik. Apró bajok, 1 ívnyi különbözet van (12 ív helyett 13-ra fér), de készül, lassan, biztosan. A *Szabadság*ot otthagyták a munkatársai. Hencgő pesti sakált hoztak helyette, Somlyó Zoltánt. Piros szonátákat ír Hiper-Ady hangon. Azt mondják, ez a csuvasz nyelv. Részletes levelet várok, nem lapot. Akkor én is hasábokat írok.

Ölel, csókol
Emőd Tamás

EMŐD TAMÁS TODOR MANOJLOVIĆNAK
(NAGYVÁRAD, 1908. ?)

Kedves Theodor!

Verseket azonnal kérek. Magyar szövegeiket is írd utánuk. A legjobb poémákból 5-6-7-et. Sürgősen fordítani akarom. A lap ügye rendben van. Meglesz az 1000 előfizetők. Küldd postafordultával.

Csókol
Tamás

EMŐD TAMÁS TODOR MANOJLOVIĆNAK
(NAGYVÁRAD, 1908. ?)

Kedves Teodor,

Mi történt veled? Egy szót se írsz? Jössz, nem jössz? Hát ez a Holnap összetartása?

Mindenki itt van már. Ide helyezték a kereskedelmi iskolába Horváth Henriket, az *Ausländische Lirika* fordítóját. Nagy ember. És te nem vagy itt. Megkaptad a részre elküldött *Holnap* kötetet?

Ady hazajött Párizsból. Első útja hozzánk vezetett. Négy napig volt köztünk. A könyv újra kedvet öntött belé. A héten megint visszajön – úgy 20–23-a táján – tíz napra. Most fogja kiadni élete legnagyobb művét, 210 ismeretlen versét díszkiadásban. Valamennyi új és nagy.

Nem ez a fő. Vajda János szobrát most leplezik le Váradon. Az ország irodalmi társaságai a fülük botját sem mozdították rá. Mi pedig 27-én vasárnap a városháza dísztermében d.u. 3 órakor nagy irodalmi ünnepséget rendezünk Vajda szobra javára. (A szoborkerítésre nem jutott pénz.) Műsor a következő:

1. Ünnepi megnyitó – tartja dr. Dénes Sándor
2. Adynak most készülő óriási Vajda-verse. Előadom én.
3. Felolvasás – tartja Ady Endre.
4. A *Holnap* verseiből ad elő Hevessy Mariska színésznő (nem a Gusztika!)
5. Szabad előadás – tartja Juhász Gyula (óriási kirohanás!)
6. *A Halál rokona; A vaáli erdőben* – zenésítette Dési Alfréd, éneklí Asszonyi László színész, gordonkakíséret, pianínón Lehel karmester.
7. Vajda János verseiből ad elő Dutka Ákos.

Megmozgattuk az egész várost, nagy publikumunk lesz. Pestről Ignotus, Osvát Ernő, Bíró Lajos, Haraszthy Lajos, Palágyi Menyhért (Kolozsvár), Göndör Ferkó, Balázs Béla, Bródy Sándor stb. jön le a matinéra. A Holnap egész gárdája jelen lesz, neked pláne nem szabad hiányoznod! Pesten nagy izgalmakat keltett a

•

könyv. Nagy cikkek készülnek, ami eddig jött, az bliktri. Apropos! Antal írt Stockholmból, hogy nyomban küldd összes eddigi Adyfordításaidat, – ismertetni akarja a nagy német publikum előtt. Előkelő német lapokba dolgozik. Dutka címére küldd, aki majd továbbítja. Dutka ölel. A fiúk csókolnak és gyűlölnék, mert nem jössz. Nyomban írf.

Ölel szerető barátod,
Emőd Tamás

MIKLÓS JUTKA TODOR MANOJLOVIĆNAK
(NAGYVÁRAD, 1909?)

Kedves Manojlović!

Egész délután a kötetét olvastam [bizonyára német nyelvű kéziratot versfüzetét]. El vagyok ragadtatva. A *Dämmerung*ot le is fordítottam, és szándéksom fordítani a többit is. Maga egy nagy poéta. Köszönöm az élvezetet, amit a poézise finom, sejtő és sejtető, nüance-poézise nyújtott.

Viszontlátásig üdvözli
Miklós Jutka

NOVÁK RUDOLF, NAGY MIHÁLY, JUHÁSZ GYULA,
FRANYÓ ZOLTÁN TODOR MANOJLOVIĆNAK
(TEMESVÁR, 1909. JÚNIUS 28.)

Kedves Teodor,

Ma délelőtt folyt le, óriási volt. Dacára kedvezőtlen előjeleknek vagy 150–180 ember a Kronprinz nagytermében. Óriási tapsok és éljenzések. Juhász Gyulának pl. 3-szor kellett kijönnie, a többi is egy csomósor, egyszóval az első szárnypróbálgatás fényesen bevált, és te nem lehettél itt!!! Ha minden emlegetésnél csuklottál, akkor jól mulathattál. Igaz, én voltam a conferancier, úgy kapkodtam a szavak után, mint Bernát a ménkühöz. [...] No de szóval többet 10 nap múlva, azt hiszem, akkor találkozunk Becksereken. Vagy nem? Hol leszel akkor? Írf!

Ölel, csókol Rudi

Rothadt fiú, szeretlek, itt Temesvárott is.

Csókol Miska

Theo

Hülye vagyok. Boldog. Szép. Magyar. Itt, Temesvárott (vagyon.) Igen. Micsinálsz? Szép az élet! Ma. Még. Talán. Stb. Elég? Elég!

Üdv! Szervusz! Szerv! Szerb.
Juh. Juhász!

Kedves kis Theo!

Juhász most hívta fel a figyelmünket, hogy a magyar műpróza remekét írta hozzád. Egyébként furcsán érzi magát, mert versenyt akar inni velem. Az est folyamán birkózni fogok Nagy Miskával a nagy műköltők birk. bajnokságáért. Egyébként szeretettel köszönt a közgyűlöletnek örvendő terrorista barátod

Dr. Szávay

Nagy, gyönyörű napunk volt. Felolvasásomat egy órával a matiné előtt írtam meg, de nagyszerűen sikerült. A Holnap csodálatos fiai feledhetetlen gyönyörűséget szereztek a csúf, petyhüdt Bega közönségének. Telt ház. Tapsorkán. Kihívások, éljenzések. Részletes tudósítások (levélben) és a lapok mennek. Boldog vagyok, mivel a legnagyobb tervem megvalósult. (Te Kerkyrával szerepeltél.) Most itt éltetjük a kabarében a Holnap-legényeket jó bor mellett. (Ezt a pohárt a te jólétre ittuk!!) („Magyar Goethe”, mondta Juhász, akinek egy szép, beteg sárga rózsátadtunk. Emőd az asztal alá itt minket. Nagy sajnálkozással, de még nagyobb szeretettel csókollak

[Franyó] Zoltánod
[Olvashatatlan ceruzairás.]

TABÉRY GÉZA TODOR MANOJLOVIĆNAK
(NAGYVÁRAD, 1909. AUGUSZTUS 26.)

Kedves Theodor!

Hát mindig csak a Balogh Pistának írsz, az immár felmagasztosult grafikusnak, a „görögembernek”, az asszírfiúnak, a Hiru-siquénak, a nippon-virágnak. Jó, ha valakinek évjáradéka van, és a szerb udvar legbefolyásosabb Alexanderjénél vesz szobát albérletbe, érthető a leereszkedés ritkulása. Nekem nem írsz, mert én csak egy szerény novellista vagyok, egy deiner-art irodalmár.

Jó öreg Theó, én nagyon a szívemre vettem, hogy most egy jó ideig nem találkozunk, mert engem Genévebe internálnak, mert te huszadik szeptemberig maradva Nietzsche-rabbi a szerb udvar körében [Manojlović ekkor Belgrádban volt, rokonainál – N. F. megjegyzése], mert nagyon-nagyon sok víz lefolyik fehér Nádorvár alatt, míg, istenem – Theó, valami láncolat összehoz újból.

És írok neked én – bár te mentél el, és neked illet volna írni.

Olyanokat írok, amilyeneket Balogh írna. Majd ő részletesebben számol be róla, hogy Nagy Michál meggrájfolta Böskét egy csónakorrrban, amikor a ligetben hajókáztunk, és az egyebeket is meg fogja írni.

Itten mostan távlat van, amint azt nagyon jól tudod te. Tibor 2500 koronáért adott el három nap alatt és az összes Ferenczyképek belekékültek, a Grünwaldok belézöldültek, a R. Rónaiak pirultak és sárgán irigykedtek. Balogh képei felpattogzottak rá, de ő azt mondja, hogy ezt a nap melege végezte rajtuk, de ez nem igaz, és ne hidd neki, ha írja, mert neki mindig sok baja van a nappal. És hancúrozás is van itt. Rózsa Doktor nagy nyilvánosságban csipkedi Kemény báró- és Lakatos-nékat és ők visítanak. Ezt úgy tudom, hogy Tibornak egy mellékhelyiségben segítettünk rókázni, és azok azt hitték, hogy már senki sincs a kiállításban. Pedig csak egy függöny volt köztünk – istenem.

Ilyenek vannak.

Vannak még másmilyenek is, de azokról akkor írok, ha te is írtál. Szept. 15. körül megyek Genévebe, írd, ha akarsz, hogy még itt kapjam a soraidat.

Üdvözöllek és ölellek:
Tabéry Géza

FRANYÓ ZOLTÁN TODOR MANOJLOVIĆNAK
(TEMESVÁR, 1910. FEBRUÁR 4.)

Kedves jó Theodorom,

e percben kaptam meg várva várt soraidat, de engedd meg, hogy csak pár sorban válaszoljak.

Hát először is a koszorúról. Sürgönyötök után azonnal megbíztram Szávayt, aki az összes koszorúügyeket intézte, és nagyon-nagyon fontoskodott, hogy csináltasson A Holnap is egy szép koszorút. Szávay azt mondja, hogy ő tényleg megrendelte, de a temetésnél hiába kerestem, nem találtam ott. Valószínűleg nem készült el idejére, mert még több koszorú is hiányzott. Én azért nem mehettem személyesen megrendelni, mert a hölgyeknél kellett maradnom, akik minden félórában elájultak. Hát így természetesen egyelőre ne küldjetez pénzt, mert nem lesz megfizetve semmiképp. Pedig sajnálom az ügyet, de én nem tehetek róla.

Ami a felolvasást illeti, valószínűleg csütörtökre kell elhagasztaniuk, mert Bandi akadályozva van vasárnap, meg aztán egy hangversennyel is összeesne.

Matinéről szó sem lehetne, mert az aradi közönség nincs hozzászokva, és a közönség okvetlenül kevés volna. Juhász kérjen egynapi szabadságot. Így hát több mint bizonyos, hogy csütörtökön este 5 órakor lesz, de nektek szerdán este meg kell érkeznetek, mert közös vacsora lesz. Tegnap is odaát voltam és intézkedtem... animáltam, jegyeket számoltam át, és a könyvkereskedővel egy Holnap-kirakatot rendeztettem. A plakátok színesek és kiabálók. Holnap szétküldenek 500 meghívót, hölgybizottság is lesz. Figyelemmel kísértétek az aradi lapokat, különösen a *Függetlenséget*. Nap-nap után jelentek meg hasábos cikkek. Most vasárnap én kell hogy írjak mindhárom lapba.

De most még valamit. Jól figyelj ide, kérlek! A *Függetlenség* a matiné napjára nagy ünnepi Holnap-számot akar adni; ehhez a ti részletekről a következő dolgok szükségesek:

Dutka, Emőd és Juhász, mind a hárman küldjenek egy-egy verset (egy tárcalábnyi terjedelműt), nem kell újnak lenni, de szép és főleg hatásos legyen; A tiedből majd én küldök fordítást. Azonkívül: mind az öten írjatok egy-egy kis szubjektív cikkecskét (40–50 nyomtatott sort) Arad városáról. Nem baj, ha sose jártatok ott; annál érdekesebb! A fődolog, hogy mindnyájatoknak nyilatkozni kell. Szép, kedveskedő, lyrai, hatásos tárcákat. Hiszen fogjátok tudni, hogyan és hogy miért mindez? Ezeket a dolgokat azonnal írasd meg és küldd rögtön a *Függetlenség* szerkesztőségébe Aradra (Deák Ferenc u. 2.) Még sürgönyözni fogok a felolvasást illetőleg.

Öllelek és csókollak
Zoltánod

EGY POÉTA-CIMBORÁMNAK
MANOJLOVITCH THEODORNAK

*Pajtás, be furcsa élet,
Amit mi rímeket írva, élünk,
Hogy versbe folyt, nem csókokon
Apadt el a vérünk.*

*Százszor megcsalt a sorsunk.
És mégse látjuk rútnak a szépet
Nyúlt már hozzánk asszonyi kéz
De versekre tépett.*

*Hej, be sok volt a vers már!
Óh, be sokszor dadogott a lelkünk
Verset a csókért. S jaj milyen
Keveset öleltünk.*

*Pajtás, dobd el a tollat:
Egy fabatkát sem ér amit írunk.*

*Forró legyen a szeretőnk
És közel a sírunk!*

TABÉRY GÉZA TODOR MANOJLOVIĆNAK
(NAGYVÁRAD, 1957. MÁRCIUS 8.)

Drága jó Theóm!

Kimondhatatlan nagy az örömem, hogy életjelet kaptam tőled, hiszen én is úgy érzek már, mint az a néhai chansonette, akinek az volt kedvenc dala hogy: „Le passé...”. Hiszen itt Váradon, a mi régi időnk társaságából nem él már senki sem. Bennem kívül meg csak az emlékezet irodalmi dolgokról, az 1914 előtti időkről.

Hogy mi történt velem utolsó találkozásunk óta? 1914 nyaráról 1918 végéig katona voltam. Az októberi (1918-as őszirozsás) forradalom után főispáni titkár voltam Bihar megyében. Trianon után pedig egyfolytában 1944-ig újságíró ugyancsak Váradon. Írtam ezenkívül ezalatt vagy húsz kötet könyvet, főleg regényeket. Sikerült még 1934-ben a váradi dombnak egy városba nyúló lejtőjén egy kis családi házat felépítenem, amelyben békésen éltem tíz esztendeig. Akkor, a második világháború idején, amerikai repülőgépekről onnan kibombáztak. Thaisszal való összeköttetésemet az első világháború szakította szét. Én akkor Galíciában harcoltam a szegedi ezred kötelékében. Leghívebb tisztiszolgám egy Damjanov Dragutin nevű szerb ember volt, a Szegedhez közel eső Torontálból. Abból a Torontálból, hol nagyanyám, nagybátyám is élt, a Beckskerektől nem messze fekvő Botos községben, Ernesztháza mellett. 1916-ban megnősültem. Váradi leányt vettem feleségül, akivel hálistennek mai öreg napjainkig békésen élek együtt. Nászútra 1916-ban [...] Szegedre utaztunk, ahol szegény Juhász Gyula virágokkal várta friss feleségemet.

Életemnek 1944 után újból változatos szakasza kezdődött, amelyben, hogy egy régi versednek negatívra áthangolt szavaival éljek, nemegyszer azt kellett éreznem, hogy: „ich liebe nicht tief und ünendlich das Leben”. Sorsom jobbrafordulása ezelőtt két éve következett be. Akkor neveztek ki az Ady Múzeum vezetőjének, tekintettel arra, hogy 1942-ben Nagyvárad számára én

szereztem meg az azóta szintén elhunyt Rozsnyay Kálmántól [...] múzeumunk alapanyagát képező Ady-gyűjteményt, s rajtam kívül nem volt már senki, aki Ady és a holnaposok kérdésében szakértő, „homme de lettre” lenne Nagyváradon. Azóta vagyok muzeológus és az egész utánam sarjadt váradi nemzedéknek „Géza bácsija”. Sic transit gloria mundi! Nehogy azonban túlon túl foglalkoztassalak személyi szentimentáliákkal, áttérek, ha csak schlagvortosan is, egy-két téged érdeklő váradi vonatkozású kérdésre.

Hajdani törzstanyánk, az Emke mint kávéház megszűnt. Külső falán emléktábla jelzi, hogy „idejárt barátaival Ady Endre”. A kávéház helyén létesült állami áruházban jelenleg férfi és nő ruhaneműket és lábbeliket szolgálnak fel a régi habos- és fekete-kávék helyett. Gondoskodtam ellenben, hogy a kávéház rekonstruált képét az Ady Múzeum számára megfessék, ott is lóg az olajfestmény-kép, az Ady Múzeum holnapos szobájában, középen márványasztal mellett Ady, Juhász, Dutka, Emőd ülnek. (Magát az Ady Múzeumot az egykori Megyeháza és Törvényszék közötti Széchenyi téren rendeztem be abban a pavillonszerű magánosan álló épületben, amelyben a te időben a Müller-féle nyári cukrászda volt, ahol mint nyalánkságokat kedvelő ifjú te is több ízben megfordultál.) A hét holnapos költő közül ma már csak kettő él: Dutka Pesten és Miklós Jutka Marokkóban. – Dicker Illés barátunk a két buzihajlamos Friedmann-gyerekekkel együtt évtizedek óta eltűnt szemhatáromról. A te emlékedet sajnos, csak szórványosan van módom eddigelé őrizni a Múzeumban. Van egy rajzod, amely Juhász Gyulát és Désy Alfrédet örökíti karikatúraszzerűleg, amint az „Atalanta” debreceni premierjéről térnek Váradra haza, babérkoszorúkkal. Több helyen említ ezenkívül a Földessy Gyula szerkesztésében 1924-ben megjelent Ady Múzeum című könyv is téged Adyval és a holnaposokkal kapcsolatban múzeumi könyvtárunkban. Ez az anyag azonban hozzád és hozzánk méltatlanul kevés. Úgyis mint „muzeológus”, úgy is mint csaknem fél évszázaddal ezelőtti kortársad, barátod, nagyon kérek, légy szíves, írd meg az Ady Múzeum számára mentől részletesebben minden visszaemlékezésedet Adyval, a Holnappal és Várad 1914 előtti életével kapcsolatban. És kérek tőled saját kézírású versfor-

dításokat és eredeti, abból az időből való Manojlović-verseket s fényképedet abból az időből. Adynak minden európai, sőt maláji, kínai nyelvre lefordított versei is vannak a Múzeum birtokában. Van horvát is, de nincsen – szerb. Unbedíngt szükségünk van erre. Tudom, hogy fáradságos mindezt összeszerezned. De tedd meg közös ifjúságunkra és a Holnapra való tekintettel. Legbiztosabb eljuttatása pedig mindennek a belgrádi külügyminisztérium és a bukaresti Ministerul Eulterol útján az oradeai Ady Múzeumnak hivatalosan.

Drága Teóm! Idén, nov. 22-én lesz Ady születésének 80. évfordulója. Erre az alkalomra kost was kost készítsd elő idejöveteledet, hogy a rendezendő ünnepeken túl barátilag is legalább még egyszer megölelhesselek ebben az életben. Addig is várva soraidat, de ne oly késéssel mint múltkor, a legnagyobb, legmelegebb szeretettel ölel barátod:

Tabéry Géza

FRANYÓ ZOLTÁN TODOR MANOJLOVIĆNAK
(ORADEA-VÁRAD, 1958. NOVEMBER 16.)

Én drága, szeretett Todorom!

Most ért véget az itteni színházban a Holnap 50 éves évfordulójára rendezett óriási hatású ünnepség. Ünnepi előadásomban sokszor emlékeztem meg rólad. Hej, ha te is itt lehettél volna!

Szervusz, édes Tósóm!

Ölel

Franyó Zoltán

Drága Manojlovits! Nagyon szerettem volna megismerni, Géza nagyon sokat emlegette.

Üdvözli

Özv. Tabéry Irén

[Több olvashatatlan aláírás]

Rudi

DUTKA ÁKOS TODOR MANOJLOVIĆNAK
(REMETE, 1964. JANUÁR 10.)

Drága Teó!

El sem képzelheted, milyen kedves, régi emlékeket kavart bennem a Te újévi kártyád! Úr Isten, 50 egynéhány éve, hogy elszakadtunk, s én ahogy Franyónak is elmondtam a nyáron, már azt hittem, el is felejtetted a szakállas Dutkát – hiszen tudod ez az én sorsformám, hogy időszakonként mindenki elfelejtsen – s aztán mint avult leletet ismét kiássanak a lelkük fenekéről. Én bizony ezerszer, milliószor emlegetlek a váradi szép idők forgatagára emlékezve. Tanúm a lányom, Franyó Zoltán meg a szabadkai Mayer Magda, akit te állítólag jól ismersz; Drága Teókám, írd részletesebben, hogyan élsz és mi minden történt Veled – mióta elszakadtunk. Velem rengeteg sok jó és rossz, ami végül ide sodort. [...] hogy szegényen, fáradtan egy kis agyvérzés utáni béna bal karommal, hogy emlékezzek rátok s arra, hogy milyen boldog fiatalok voltunk. Most úgy emlegetnek mint Ady kortársát és barátját, mintha egyéb érdemem nem is volna. Sebjaj! De Magdus, a feleségem, egy éve fekvő beteg, s ketten itt állandó orvosi felügyelet alatt várjuk a tavaszt – ha ugyan megérjük?! Hiába, 83 éves lettem, s 60 éve oly szép volt az élet, csak a vége ne lenne ilyen csúnya és szegény. Bár a *Holnap városa* című könyvem második kiadása, melyből 10 év előtt politikai okokból kihagyták a rád való emlékezést, most jelent meg – de pénzt már belőle nem láttam. Drága Teókám, írd. Írd magadról, és beszéljessünk a régi Váradról.

Ölel, csókol
régi barátod

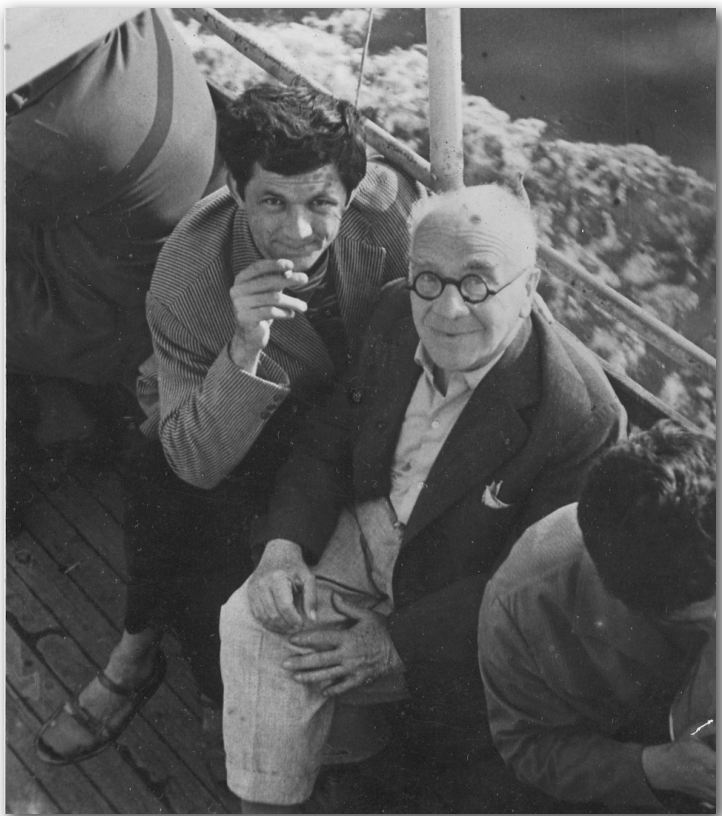
Dutka Ákos

Novák Rudolf, Novák Hedvig, Franyó Zoltán, Todor Manojlović
és egy ismeretlen fiatalember Temesvárott 1909 körül

Manojlović katonák társágában Korfu szigetén 1918-ban

Sétahajózáson az Ohridi-tavon 1959-ben

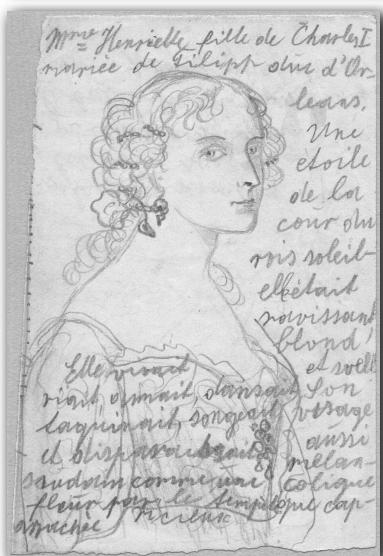
Vera Putić – Beba, Manojlović unokahúga (1983)

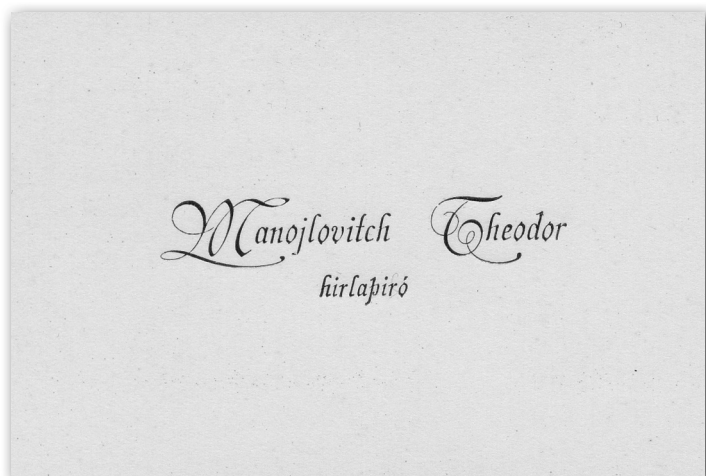
Todor Manojlović önarcképe (Ceruzarajz, 1902)

Todor Manojlović az 1960-as években

Szeretett rajzolni, festeni (Néhány ceruzarajza 1910 körül)

Névjegye. 1909–10-ben egy ideig hírlapíróként dolgozott

Nagyvárad naplójegyzeteit tartalmazó notesze

2. Oktober János, ambrusjánus, Taty, Meryca Korn, Fenyő-tör. Mit 1/2 óra után
 Fenyő, etc. von Conz v. in Café gewesen
 Mit Fenyő's Frau, Busch, Olm, in (Ker-
 tenbau) Nachmittags mit ihm in
 Café v. Mühlbrücken besucht. Abends
 mit Genz, Juhász, Fenyő, György, etc.
 die Pöster: Jolly, Hektor, Kaffien, Wre-
 gyt v. Kangelohn, von Farkas, auf Stadt
 anger im Jan. Nachher mit der Gesellschaft
 schaft im Regal v. in der Borken-
 gallerie mit Spitz v. Fenyő zu sitzen
 nach 10 Uhr ab 3/4 früh, gezeckt. ~~10~~
~~11~~ Uhr Trank v. in Kultur. Köpfer
 gezeckt. Mühlberg v. Fenyő noch Pa-
 rade Fenyő's neben v. Reinick von Bork-
 hut abgehoht. Bis 1/2 früh mit ihnen
 in Café's gewesen. — Von 8. (Brot)
 von Bar. (nach Bolyvader Karte).

3. Oktober János, ambrusjánus, Taty,
 Meryca Korn, Fenyő-tör. Mit 1/2 óra után
 Fenyő, etc. von Conz v. in Café gewesen
 Mit Fenyő's Frau, Busch, Olm, in (Ker-
 tenbau) Nachmittags mit ihm in
 Café v. Mühlbrücken besucht. Abends
 mit Genz, Juhász, Fenyő, György, etc.
 die Pöster: Jolly, Hektor, Kaffien, Wre-
 gyt v. Kangelohn, von Farkas, auf Stadt
 anger im Jan. Nachher mit der Gesellschaft
 schaft im Regal v. in der Borken-
 gallerie mit Spitz v. Fenyő zu sitzen
 nach 10 Uhr ab 3/4 früh, gezeckt. ~~10~~
~~11~~ Uhr Trank v. in Kultur. Köpfer
 gezeckt. Mühlberg v. Fenyő noch Pa-
 rade Fenyő's neben v. Reinick von Bork-
 hut abgehoht. Bis 1/2 früh mit ihnen
 in Café's gewesen. — Von 8. (Brot)
 von Bar. (nach Bolyvader Karte).

Feljegyzései Adyról. 1909. október 2-án és 3-án Ady Nagyváradon volt a Nyugat-matiné kapcsán. A matinéra naplójegyzeteinek tanúsága szerint egy vidám, átmulatott éjszaka után került sor

Manojlović rajza Adyról (Nagyvárad, 1908. október 11.)

A „TORONTÁL” társája.

Takács tanár úr.

— Vitézségem én erről Beothy Zsolttal is
’05 is nekem adott igazat.

Ar. indoklómérténet örökön egykötlen mondja
ent el Takács tanár ur, akár Apócsai Csere János
nos elatnak egy még eléggé meg nem vártgy
totit apócsodóltól ptelegél, akár valamelyik Arany
ballada jászmenetel sáksádgárdái van azó.

A fikt. pereser nettenesen álmalkodának.
Egy ember aki Beothy Zsolttal vitalkozott!
A ki többet tud Apócsáról, mint Beothy Zsolt.
Takács tanár úrnak pedig jól esik a fikt.
csodálat. Csillagó szommal lapogtat a Beothy
tanakönyvben. Még meg fog egy-egy passzus
valamelyik néf. jellemzéséből, Polvoni, bonnoogfala,
cáfolja. Hivatkozik forrásokra, kiterjedtségek
minden véleményére a végül bebizonyítja, hogy
minden auktor tévedett a a felveti kérdésben
néki van igazas.

Megmondja ő ezt annak idején Beothy
Zsoltnak is. Legkéselebb pláne tanulmányt ír
róla a ki fogja edni könyveit. Már azkor
foglalkozik ő már orvval a kérdéssel. Már akkor
tanulmányozta, mikor a jobbleszethalálzásról szép
irodalmi kötetnek élöke volt. Ott kent Buda-
pesen, még Beothy Zsolttal vitalkozott.

Utóljára egész elszántsába jön, majdnem
kibeli. De gyereke szó a szemé. Az öröknek vége
van. Takács tanár ur befejezi a magyarázatot,
konstatálja, hogy a kérdés az idő febrilisége,
másként ma jellel elmaradt a kivonni a teremtől.
Mintha kőszeltek volna. Aratókai elint a
pirosaság, egész alakja összeszedti, szinte betápnak
lésnak a mint az udvaron keresztülválaszorgó a
tanári szobák.

Lesz a székre. Felnyit valami akadémiái
kiadványt, — olvasson akár, de csak idegesen
nézeget a könyvbe

II.

A szobában hangos a zsi. A tanárok az óra
történelmi tárgyalás hangos diskurzusával. A re-
fektio-mindégyletnak az, hogy a kölykök valóság-
gal helyek.

Az ember nem boldogul velük, ha a lelket
adja is ki. Mindennek a szőlők majom-szeretete
az oka. Elronthát, elhathítják a EYerneket. A
tanármunka kell azán lelkes lányt csinálni belőlük.
Bizony a farságnak is jobb dolga van, mint egy
tanárnak.

Takács nem tud olvasni. Még idegesebben
lapozgat a könyvben. Milyen otrumba emberek
milyen korlátoltak! De ő ilyenek közé
került. Ő a ki kedveire volt a bejáratos és
előtérítéses professzoroknak. A kinnek tanári
székfoglalásról fél hasznosít a „Magyar
Peadagógus” Ő a ki Beothy Zsolttal vitalkozott. . . .
Micsoda buta trónája a sorsnak!

A Hivatalos molilábjel 17. számával.

Valamelyik tanár-társas egy hangon
magyarokévala egyik lap újságját a gőpöng
trágódiá föloldóderint

Budák, — mondogja magában Takács
tanár ur, Budák, — és jól esik ezt a címet
majdnem hangosan kimondani. Mit értelek ti
elhez?

Eszébe jut hogy ő éppen erről a témáról
tartott nagy sikertű felolvasást egy kor a jobbleszethal-
halgatók szépprodalmi körében. Manógyt olvasott,
mennyit tanult hozza s most mégis lá van ezek
közé a primitív emberek közé, kik egy-egy
lexikon készletégen tárcsairólól fölcsönztek összes
tudománykat.

De nem is marad tovább kézfektet. Fel-
megy Pestre. Hisz ott néki neve van. Felkötve
a professzorait, szőljanak mellelte a miniszterrel,
ne engedjék olvasni azek közé az szőlők között.

III.

Takács . . . Takács — ismétli a mélt-
óságos tanár ur — mintha emlékszem. Hát
Szabadvároson tanár? Szépp, szép. Csak dolgozni,
dolgozni. Sokat dolgozni, így less boldítottak
valami így lesz

Takács tanár ur megdöbben, szinte eláll
a szívverése. Hát ezek mind alföldi ítétek ék?
Sajnos támojogva meg je a lépésén. Elmarog a
Magyar Peadagógus szerkesztőjéhez. Korábban
volt, mondhannt jó barátja.
A szerkesztő emlékszik az arcára. Mintha
a lapban is lett volna azó. Valami székfoglalás

Maria und Veronika.

— Andreas Ady. —

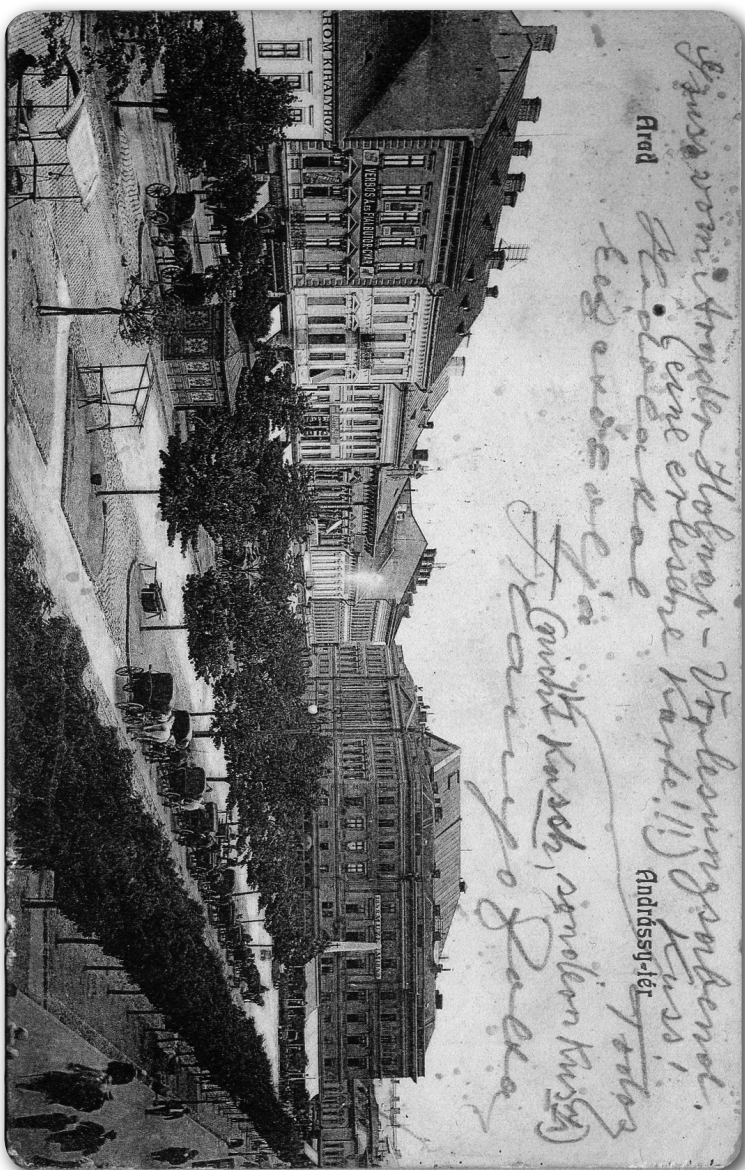
Maria, Veronika, — zwei Pole,
Um die sich dreht des Mannes Loos;
Veronika — mein Weib, meine Leda,
Ich möcht' jetzt träumen in deinem Schoss.

Träumen von kosenden Kinderarmen, —
Mit warmem Mund küß mein Flug noch zuletzt,
Vor Schmach und Kreuzigung und Tod
Erinn're ich mich Mariens jetzt.

Sie sandte mit Küssen mich ins Leben
Und wofür ich rang, ich hab's gewusst:
Für's Leben. Und was ist das Leben?
Nur Weiberlust, nur Weiberlust.

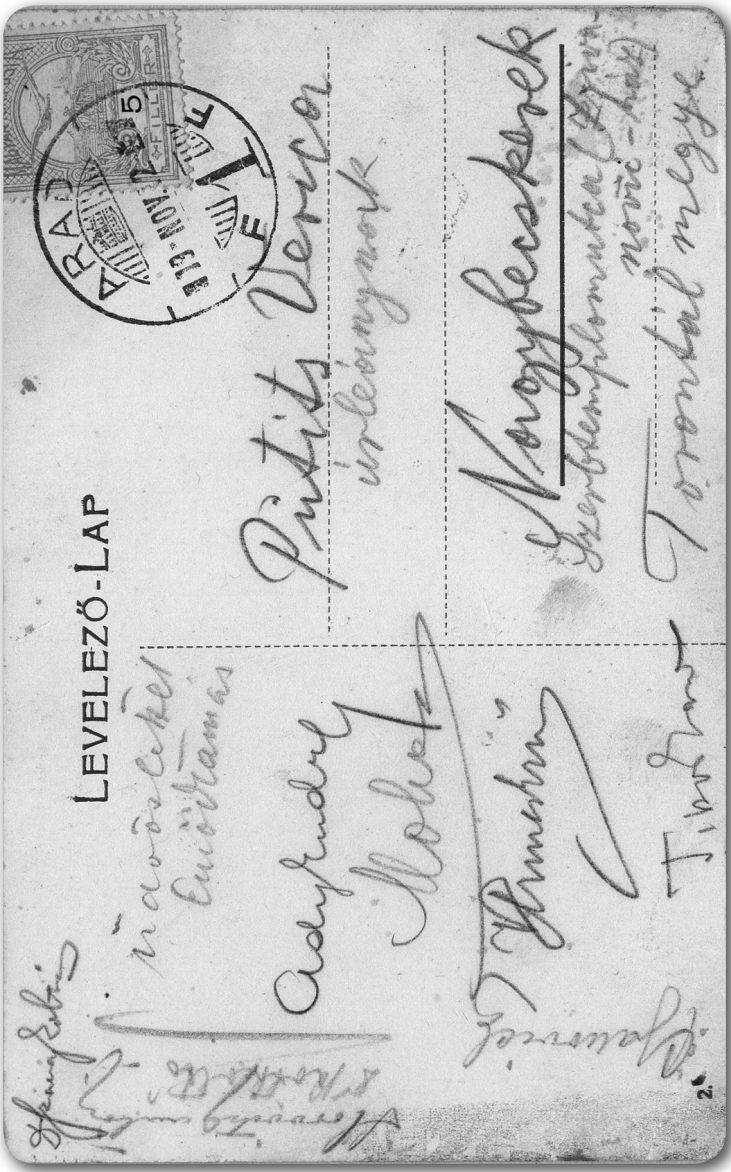
Wer lehrte mich küssen? Ein Weib,
Und nun, wo des Todes Morgen mich grüsst,
Umarme mich Leda — lass' mich träumen,
Dass du meine Mutter, Mutter bist

Ady Endre: *Mária és Veronika*. Todor Manojlović német nyelvű fordítása
(*Temesvárer Zeitung*, 1909. április 11.)

Ady is aláírta... A holnaposok aradi irodalmi estjét követően a résztvevők ezt a képeslapot küldték 1909. november 12-én üdvözleteikkel

Nagybecskerekre

LEVELEZŐ-LAP

Spingebins

házaslehet
Eüvöltamas

Acsyendul
Nohok

Jambin

Todor Manojlović

Putits Verica
úrleányok

Kerestemplomtca (Kijeva
novic - ház)

Taranbal megye

Todor Manojlović unokahúgának, „Putits Verica úrleányak”

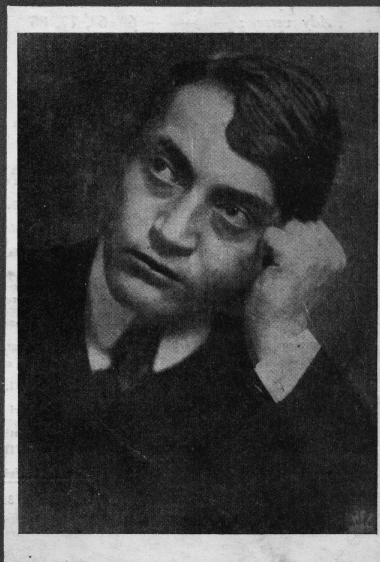
Ezt az Ady-képeslapot Vera Putić magyar nyelven írta meg és küldte el 1913 májusában Linka Kršmanovićnak Belgrádba

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XIII. év.

1944. február 15.

2. szám.

Ára: 1.60 pengő

A *Kalangya* Ady-számában (1944. február 15) közölte
Manojlović szerb nyelvű fordításában Ady *Séta bölcsőhelyem körül*
című versét, valamint *Ady védelmében* című írását

Balázs G. Árpád: *Todor Manojlović*

Váradai emlékek

1908

AZ IFJÚ JUHÁSZ GYULA

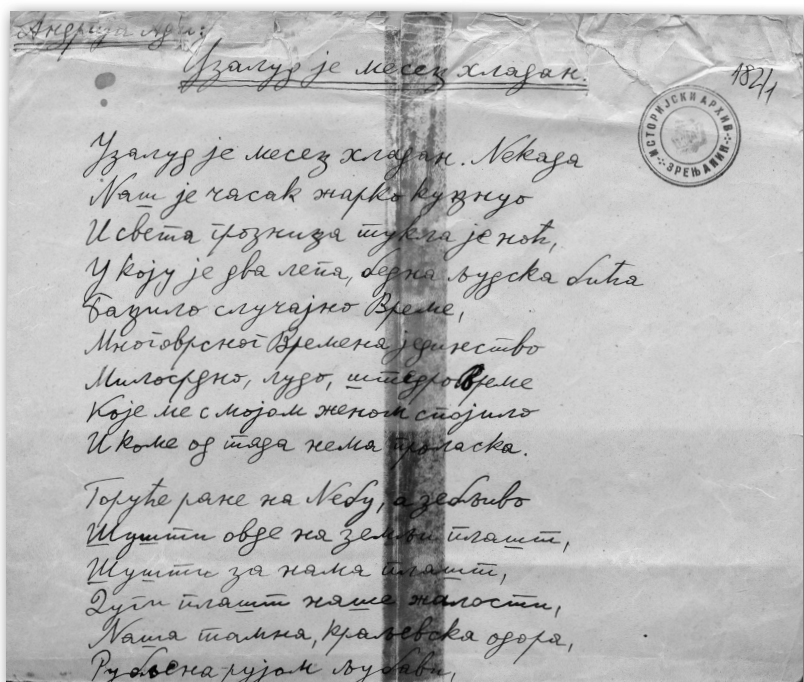

Juhász Gyulával az immár legendás régi Váradon, Ady Endre kedves, Páris után talán legkedvesebb városában ismerkedtem meg 1908-ban, a Vér és arany és a Holnap felejthetetlen éveiben. Neki, személyesen, felejthetetlen maradt ez ~~az~~^{az} nevezetes év még mint Juász Gyulával való találkozásom dátuma is, akiknek nemcsak mély ihletű igaz poétát, hanem ami talán még ritkább dolog, végtelenül finom és tisztal-lelki embert is ismertem meg. Valakit, akinek halk, de csodásan szugesztív poétasága mélyen ^{élt}gyökerezett, legbelsőbb emberi mivoltában, legteljesebb és legnemesebb értelmében vett "emberségében" — amelynek sajtós és megkapó fluiduma bennerezgett nemcsak minden versében, minden írásában, hanem minden élő szavában, ~~sz~~ legmindennapibb észrevételeiben, beszélgetésében is. Azaz sok "legmindennapibról" Juhász Gyula esetében alig lehetett valaha szó. Ő, akármilyen közönséges dolgokról fátyl is a beszéd, önkénytelenül, szinte ~~sz~~ észrevétlenül mindig elivelt, elkalandozott, elszáryalt a tárgyól, valami igazán nem-közönségesbe, nem-mindennapija. Gondolsta /mint Babits Mihály mondja egy helyen/ mindig "másfelé repült", lelkesen, álmodozva, nosztalgikusan, vagy fiatalos-diakosan tréfálkozva. Állandóan és visszavonhatatlanul abban a "másban" élt, csapongott, ujjongott némelykor és busult gyakran, mint valami tisztább, légiesebb, fényesebb szférában.

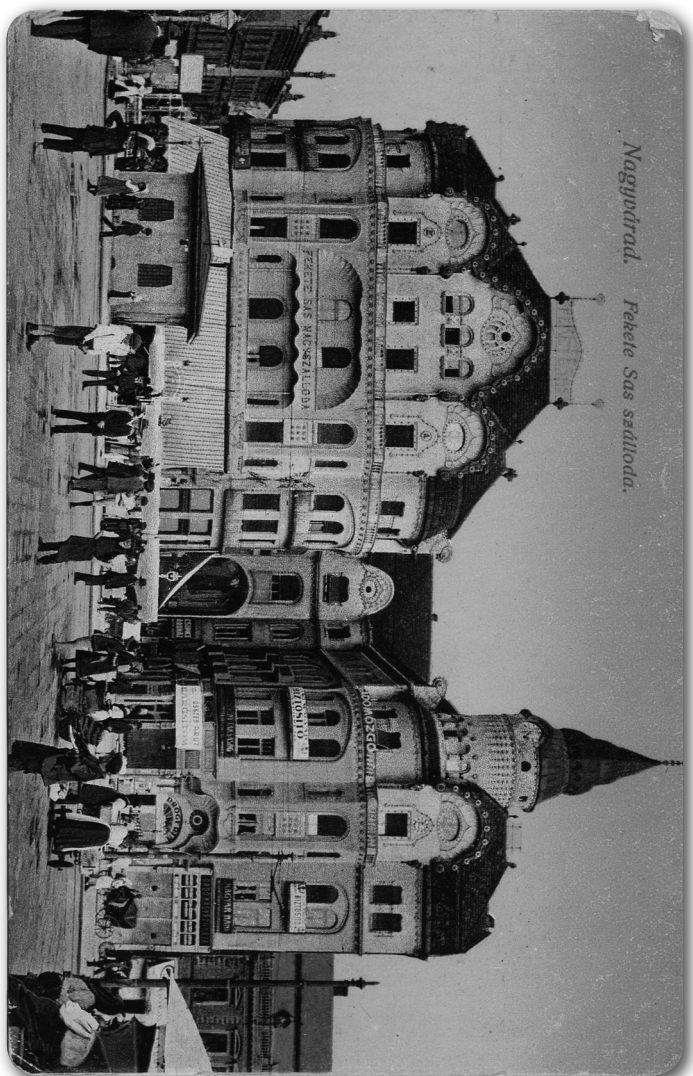
De ~~akkortájt~~ Nagyváradon ez az ideális ~~és~~ szubjektív szféra csodálatosképpen valahogy kitégült, ~~életesebbé~~^{él}objektívizálódott. Ady-árgyus, "az ~~élet~~^{élet} királya" lánchezével és egész nagyszerű egyéniségével olyan friss és gerjedelmes új élethangulatot teremtett ott, hogy btkörében nemcsak az ifjú Holnapos gárda, hanem ugyszólván az egész nagyváradai magyar értelmiség is kezdett az irodalombá ~~és~~ más szellemi törekvésekben valami komolyat, pozitívabot is látni és érezni pusztá fiatalos ábrándnál vagy hiu intellektuális játéknál. Ebbe a szerkentően izgalmas légkörbe került bele, Szegedről jövet, ahol

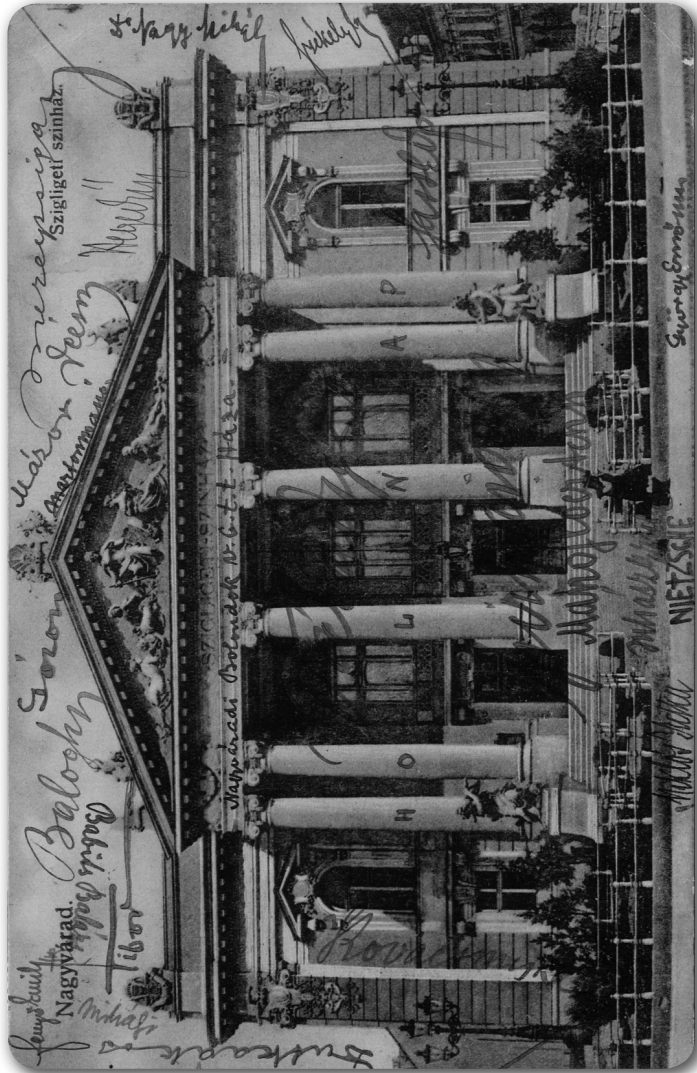
A Dél tagjaként: dr. Szávay Zoltán, Todor Manojlović és Franyó Zoltán
Temesvárott (1908 körül)

Manojlović együtt volt Adyval Nagyváradon, amikor Ady megírta a *Hiába hideg a Hold* című költeményét. E vers szerb nyelvű fordításának kézírata fennmaradt a nagybecskereki Manojlović-hagyatékban

Manojlović egyik nagyváradai törzshelye: a Fekete Sas Szálloda

A holnaposok képeslapja Manojlovićnak 1910. február 22-én Dutka Ákos, Miklós Jutka, Tibor Ernő, Babits Mihály, Mezey Zsiga, Marton Manó, György Ernő, dr. Nagy Mihály, Juhász Gyula és mások jókívánságaival

Ево је Ади, мислим евога чести
На ову твоју песму о камену
Што га узалуд бацамо у вис
Високо, високо - јер он увек поново
Пада доле, врати се фатално нуклом тину
Од којег смо га освојили

Узалуд и најсилнији замах
И мучевити узлет у азур -
Он пада незауставно, тешко, тороно,
Опет доле, на црну земљу
Којој припада - и суграјно нашим научник
Одмах конституије важно
И поново презриво:
Да то заиста није никакав метеор,
Већ обичан камен као и сви остали -
Да би на крају догао помириво:

Egy Ady-ihlette Manojlović-vers kézírata:
Pasma o letetém kamenu, azaz Vers a felszálló kőről

A függővenyegi párt megvezetés
és elvesztette azt, aki hosszú időn

a régi magyar, a régi függővenyegi
elvékért.

Kocsit-út az éjszakában. *)

Milyen csontka ma a Hold,
Az éj milyen sivatag, néma,
Milyen szomori vagyok én ma,
Milyen csontka ma a Hold.

Minden Egész eltörtött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörtött.

Fut velem egy rossz székér,
Utána mintha jajszó szállna,
Félig mély csönd és félig láрма,
Fut velem egy rossz székér.

ADY ENDRE.

A Holnapról, lényege, céljai. *)

Ira: Manójlóvich Theodor.

Most január havában lesz két éve, hogy megalakult az a mi Holnapunk. Törvénnyel, hirtelen, szinte dítkos nekilendüléssel fogant és született meg az ezermé, de éptéklább és jó tudóvraj született, úgy, hogy vígan

*) Felolvasta a szerző ma, a Fehér Keresztben tartott Ady-estélyen.

ketívághatott az életnek, amelyben van ke-
resnivalója, sőt tán adnivalója is. Ason a
szép moggalmas télen, amikor Ady Endre
Vér és Aranya elragadt, lángorobbaatott
mindeni, ami intellektuális és fogékony egy
kieszt a kolléssét iránt ebben az ország-
ban, — azon az emlékezetes télen össesállt
Váradon hét fiatal poéta, meg egy pár be-
csületes műbrát, akik valahogy megszeresték,
hogy egy irodalmi, vagy legalább lírai re-
nesszáns vajudik Magyarországon — és egy
nagyon határozatlan körvonalu, másdonon
szerevetmőkölji társulattá tö. nördíttek össze,
avval a céllal, hogy majd „művelik és ter-
jesztik a modern irodalmat és művészetet”.
Ez volt az egész program eredetileg. Akár-
melyik vidéki kis dalárda se kezd sokkal
szerényebbet. De erre valami slig remült,
valami váratlan történt Megmondultak az
országban, megmondultak mindenhol, ahol
olvasnak, ahol verset írnak, vagy irodalmat
osindálnak (mert nemcsak Poston csinálnak
irodalmat!) és bizonyos fessültséggel, sőt
idegességel kezdtek Várad felis figyelni.
Lelekes burditás, údrivalgás, rész melog ba-
ráti szónát, meg főgős elutasítás, alcsonky
guny és durva szívek repült felénk tarka
összevieszeságban, mint napangár és szivar
— stóbbiból igazán sokkal több jstott ki —

de nem baj, megszoktuk hamar és megtanul-
tuk, hogy harcra születettük, harcolnunk kell,
mint mindenkinet Magyarországon, aki va-
lami becsületes akar.

Sajátunk, hogy egy irodalmi és kultu-
rális újjáébredés korába léptünk, igazolódott
és ez a legnagyobb diadalunk. Nem rajunk
mulott, hisz manapság már jól műljuk, hogy
nem egypár posták avatják föl az új kor-
szakot, nem a Jecdy Kálmánok mosgat-
ják meg a földet, mint azt naivabb — talán
sebb időkben hitták. Megszöndül — a jó
öreg magyar földünk magától is és megte-
remt, megcsülli magának azokat, akik kelle-
nek. Nekünk csak az a kiváltság — és nem
érdem — jutott, hogy elsőnek gyujtattunk
feljuttat — a várad dombon és kikiabálhat-
tuk a jelszót vagy ábraszót, amely az or-
szág minden részében elszórt virasztó, haj-
nalrázó bajtársainknak jelentette, hogy: Itt
az ideje!

A Holnap-társaság keletkezésé nem véletlen.
nem önkényes, nem kezdő ok, hanem szük-
ségszerű, elkerülhetetlen következménye va-
laminek, ami már régen indult; régen dolgo-
zott — csakhogy éppen még láthatatlanul
jelve. Bizonysítja ezt legjobban a gyorsság,
melyvel a Holnap név barát és ellenség
előtt fogalommmá lett, erősen körvonalasot,

ЕНДРЕ АДИ

(1877—1919)

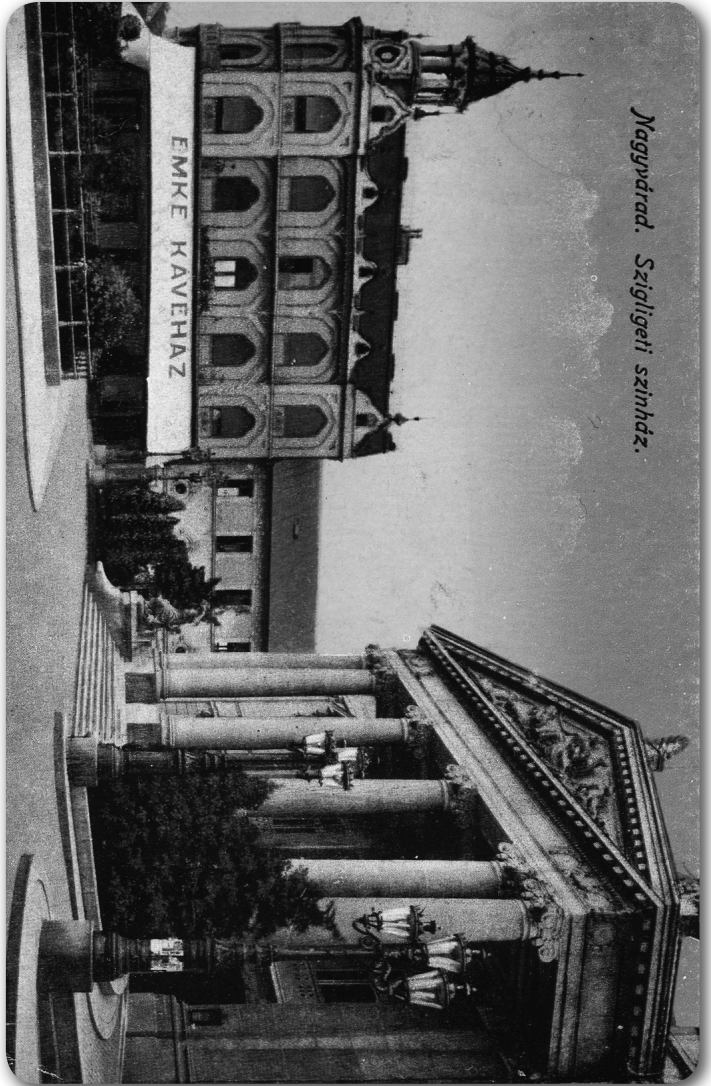
Ендре Ади родио се 22 XI г. 1877 у Ерминдсенту (у некадашњој Силађској жупанији, у североисточној Мађарској), а умро је 27 јануара 1919 године у Будимпешти. — Дела: *Versek* (Стихови, 1898), *Mégegyszer* (Још једном, 1903), *Új versek* (Нове песме, 1906), *Vér és Arany* (Крв и Злато, 1908), *Az Illés szeke-rén* (На колима св. Илије, 1909), *Szeretném ha szeretnék* (Волео бих да будем вољен, 1910), *A minden titkok versei* (Стихови свих тајни, 1910), *A menekülő élet* (Бекство живота, 1912), *A magunk szerelme* (Самољубље, 1913), *Ki látott engem?* (Ко је мене видео?, 1914), *Halottak élén* (На челу мртвих, 1918), *Az utolsó hajók* (Последње лађе, 1923) и недовршени аутобиографски еп: *Margita élni akar* (Маргита хоће да живи, 1912); од прозних написа, неколико већих есеја, најзначајнији: *Magyar Pimodán* (Мађарски хотел Пимодан) и *Petőfi nem alkuszik* (Петефи се не погађа), даље, једна збирка реалистичких прича, мноштво рецензија, критика, разних чланака сакупљених већином тек после смрти песника.

Првих година нашег столећа пропевао је у Мађарској један надахнут модеран лиричар, један песник европског формата. Пропевао је са неким необично устрепталима и чудновато особеним жаром, у којем је читалачки свет одмах већ од почетка осетио нешто узнемирујуће, ново и бунтовно; нешто што је убрзо и неминовно изазвало један расцеп јавног мишљења какав може да настане само под утицајем или ударцима неке нарочите револуционарне снаге. Публика се одједном поделила у два табора: са једне стране једна елита слободних, напредних духова, разуме се, у првом реду књижевника, која је у великом новом песнику одушевљено поздравила свог вођу и пророка, а са друге стране реакционарна, шовинистичка званична Мађарска и њени задрти, фанатични службеници који су у њему са дубоким гнушањем видели само сулудог рушиоца националне традиције, реда и морала, јеврејског најамника, декадента, издајника и слично.

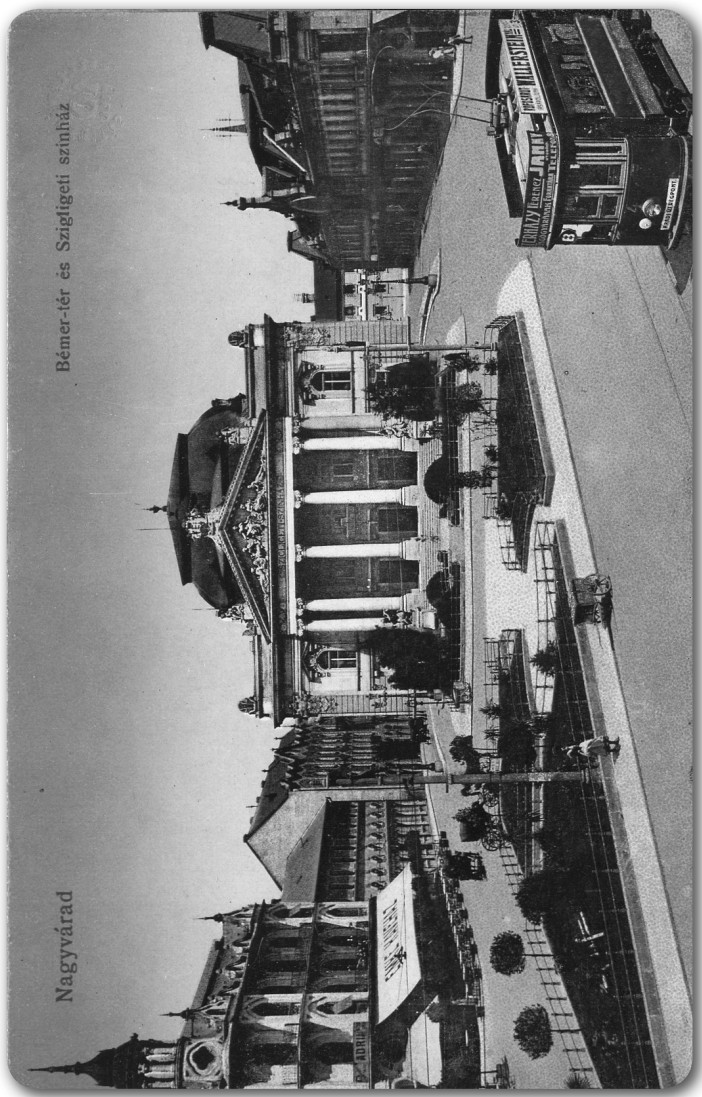
Ендре Ади био је стварно, у пуном и најбитнијем смислу речи, револуционаран песник; песник чије револуционарство није било просто само програмско, није било ствар неке тек једном усвојене идеологије или доктрине, или чак неке примљене директиве, већ природна и неумитна резултанта његовог темперамента, његове најпри-

* **«A Dél» irodalmi társaság.** Temesváron már a múlt év szeptemberében összeállt a mind nagyobb erővel és mind nagyobb diadallal előretörő modern irodalomnak és művészetnek néhány lelkes hive, hogy a vidék irodalmi központjaitól is messzefekvő déli-déli kulturváros tudtul adhassa, hogy ott is van intellektuális élet. Nem kis jelentőségű volt ez éppen Temesváron, abban a városban, amely eddig alig vett részt Magyarország irodalmi és művészeti ujjászületésében. A társaságnak, amely zászlóit bontogatta, «A Dél» a neve. Nem csak az volt a célja, hogy új költőkkel, új versekkel vagy egyéb termékekkel szaporítsa a magyar irodalmat, hanem elsősorban a már ismert nagyoknak, főként Ady és «A Holnap» írásainak akart itt közönséget verbuválni. A fővárosi sajtótól elddig távol működött kitűzött célja érdekében; de Temesváron — és talán ezzel közeli-tette meg leginkább célját — nagy forrongást idézett elő. Szorgalmas, kitartó munkával művelte meg a jó, de hosszú idők óta ugarnak maradt talajt; a publikum vagy pro, vagy kontra, de foglalkozni kezdett a legújabb irodalommal; a «csuf, petyhüdt Bégában» új versek kezdenek folydogálni. Ez «A Dél» eredménye. Versekkel és cikkekkel irányította magára és még inkább az innár beérkezett új magyar irodalomra a figyelmet s fokozott mértékben szándékozik ezt tenni meghonosítandó matinéivel, felolvasásaival. Tagjai (kiknek egy része már nem ismeretlen a «Független Magyarország» olvasóinak): Franyó Zoltán, dr. Gálos Rezső, Manojlovitch Theodor, Novák Rezső (festő), Pegány Mihály, dr. Szávay Zoltán, Vermes Ernő és Temesvár kulturembereinek színe-java. Kötményeikből mutatóba közlünk ma néhányat lapunk más helyén.

Egy újsághír a Dél Irodalmi Társaságról
(Független Magyarország, 1909. május 5.)

A másik nagyváradai törzshely, az Emke kávéház

Bémer-tér és Szigligeti színház

Nagyvárad

A nagyváradai Bémer tér a Szigligeti Színházzal

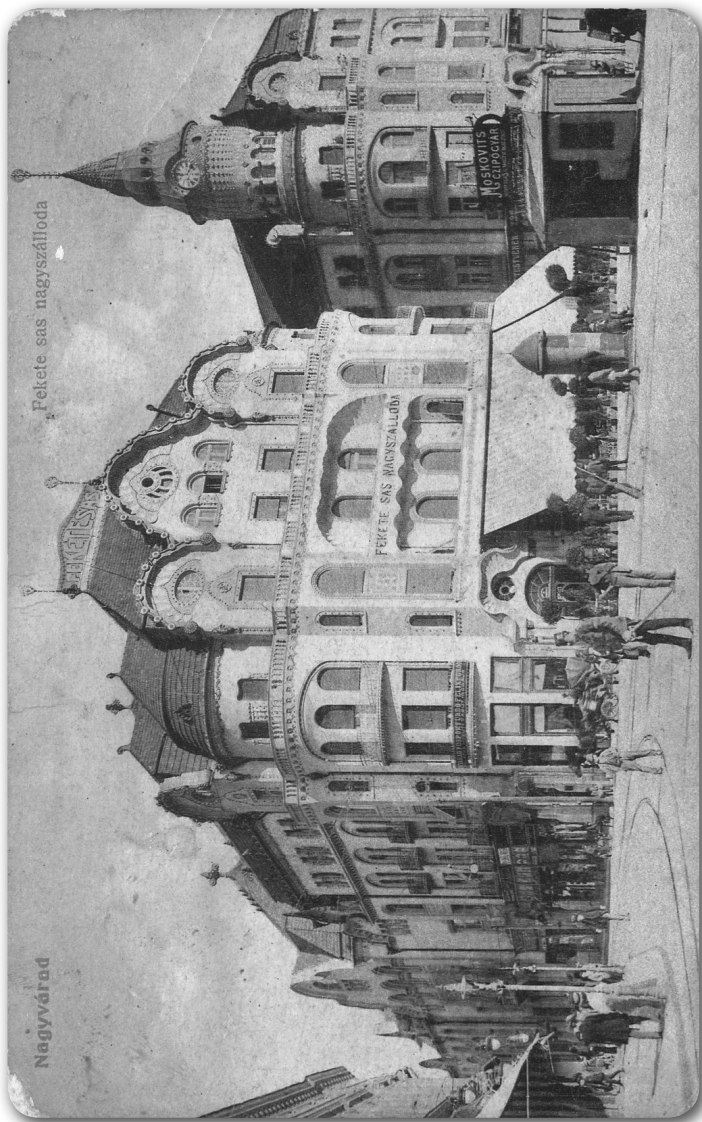
Sonnenfeld Adolf, Nagyváradi.

Nagyvárad.

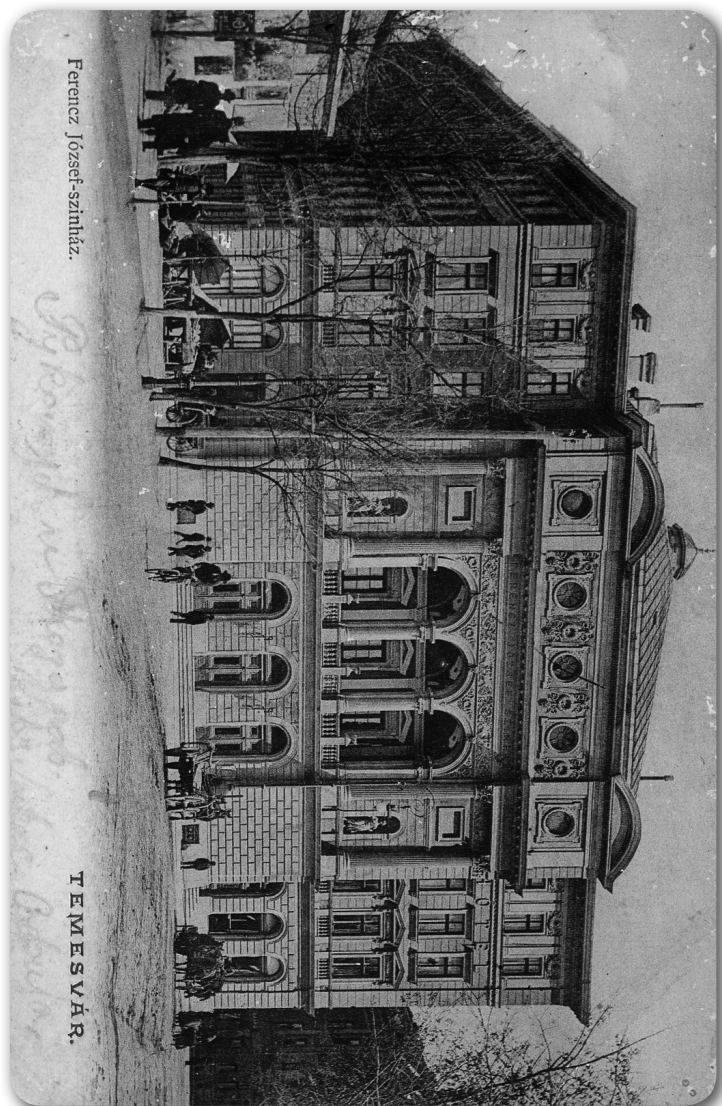
És a nagyvárad
 közepén nagy
 Pénzügyi palota.

És a nagyvárad
 közepén nagy
 Pénzügyi palota.

A nagyvárad Pénzügyi Palota

A nagyváradai Fekete Sas Szálloda

Ferencz József-színház.

győri úti színház

TEMESVÁR.

Temesvár, Manojlović egyik állomáshelye

1907 és 1910 között Manojlović Aradon is gyakran megfordult

•

•

•